

Άγιοι Κύριλλος και Μεθόδιος.

Οι ιεραπόστολοι στους Σλάβους.

Το 862, δηλαδή μετά τη μέση του 9^{ου} αιώνα, ο ηγεμόνας της Μοραβίας, η οποία ήταν ένα οργανωμένο σλαβικό κράτος, έστειλε επιστολή στον βυζαντινό αυτοκράτορα και του ζήτησε να στείλει στη Μοραβία διδασκάλους. Έχει ενδιαφέρον τι ακριβώς του ζητούσε. Το λέω αυτό διότι κυριαρχεί η παρανόηση, ότι ο Κύριλλος και ο Μεθόδιος πήγαν να εκχριστιανίσουν τους Μοραβούς. Δεν πήγαν να τους εκχριστιανίσουν. Οι Μοραβοί ήταν ήδη χριστιανοί. Μπορούμε όμως να πούμε ότι οι άγιοι πήγαν για να τους εκχριστιανίσουν ουσιαστικά. Ο Μοραβός ηγεμόνας έλεγε στον βυζαντινό αυτοκράτορα ότι χρειαζόνταν άνθρωπο για να τους εξηγήσει την πίστη στη γλώσσα τους. Ζητούσε δηλαδή πρόσβαση στην κατανόηση. Είναι ένα αίτημα πάρα πολύ σημαντικό. Δεν αρκεί να λέμε, «συμμετέχω, δεν κατανοώ, αλλά δεν πειράζει». Πειράζει και παραπειράζει. Το να γνωρίζουμε την πίστη είναι σημαντικό. Προσοχή: αυτό δεν σημαίνει ότι κατανοούμε το άπειρο μυστήριο του Θεού. Κατανοούμε όμως την πρόσκληση, τον οδικό χάρτη προς το μυστήριο του Θεού: τις διατυπώσεις της πίστης και της λατρείας. Οι Μοραβοί το ζήτησαν. Χρειαζόνταν την εξήγηση της πίστης στη γλώσσα τους, αυτήν που κατανοούσαν, που μιλούσαν καθημερινά, αυτή με την οποία απευθύνονταν στα παιδιά τους και αυτή με την οποία προσεύχονταν με την ψυχή τους.

Ο Βίος των αγίων [ο οποίος γράφτηκε στα σλαβικά (παλαιοσλαβικά) και αποτυπώνει την έγνοια του Σλάβου συντάκτη του¹] μας λέει ότι ο βυζαντινός αυτοκράτορας Μιχαήλ Γ΄ κάλεσε τον Κωνσταντίνο (Κύριλλο) και του ζήτησε να μεταβεί προς τούτο στη Μοραβία. Έχει πολύ ενδιαφέρον στον Βίο του αγίου Κυρίλλου και Μεθοδίου ο δισταγμός τον οποίο εξέφρασε αμέσως ο Κωνσταντίνος. Αποκρίθηκε ότι θα μεταβεί μετά χαράς, υπό τον όρο ότι ο λαός αυτός διαθέτει αλφάβητο. Ο αυτοκράτορας του απάντησε ότι αλφάβητο δεν υπάρχει, και όσοι ως τότε το είχαν αναζητήσει, δεν τα κατάφεραν. Αλλά ακριβώς γι' αυτό θα έπρεπε να βοηθήσει τους Μοραβούς. Οι ενδοιασμοί του Κωνσταντίνου συνεχίστηκαν: «Ποιος μπορεί», είπε, «να γράψει λόγο πάνω στο νερό, και ποιος θα θελήσει να αποκτήσει όνομα αιρετικού;»².

Τι σημαίνει αυτή η περίεργη ερώτηση; Σημαίνει δυο δυσκολίες. Η πρώτη («ποιος μπορεί να γράψει λόγο πάνω στο νερό;») αφορούσε το γεγονός που είπαμε, ότι η

¹ Κύριλλος και Μεθόδιος. Οι αρχαιότερες βιογραφίες, ό.π., σσ. 7-10.

² Κύριλλος και Μεθόδιος. Οι αρχαιότερες βιογραφίες, ό.π., σ. 80.

γλώσσα των Σλάβων δεν είχε γραπτή μορφή. Πώς θα μπορούσε, λοιπόν, να δοθεί η διδαχή, χωρίς να φτιαχτούν κείμενα; Η δεύτερη δυσκολία («ποιος θα θελήσει να αποκτήσει όνομα αιρετικού;») φανερώνει την επίγνωση του Κωνσταντίνου-Κυρίλλου ότι με το που θα επιχειρούσε να μεταφράσει τη θεία Λειτουργία την καθημερινή γλώσσα του λαού, κάποιιοι θα του κολλούσαν τη ρετσινιά του αιρετικού!

Εν τέλει οι δύο άνδρες ανταποκρίθηκαν, ανέλαβαν την αποστολή κι έφτιαξαν αλφάβητο για τη σλαβική γλώσσα. Το αλφάβητο αυτό, όπως ξέρουμε, ονομάστηκε «γκλαγκόλιτσα», «γλαγολιτική» γραφή, από τη λέξη «γκλαγκόλ» που σημαίνει λόγος. Με την απόκτηση γραπτής γλώσσας απελευθερώθηκαν οι δημιουργικές δυνάμεις των Μοραβών και δυνάμωσε η δυνατότητα διαλόγου και ανταλλαγής με τους άλλους πολιτισμούς. Το εντυπωσιακό εδώ είναι ότι το αλφάβητο αυτό ήταν μοναδικό. Δεν είχε ξαναυπάρξει τέτοιο. Οι άγιοι το έφτιαξαν παίρνοντας σύμβολα από κρυπτογραφικά βυζαντινά αλφάβητα. Στο Βυζάντιο συνηθιζόταν διάφορες ομάδες να κατασκευάζουν ένα δικό τους αλφάβητο, άσχετο με το πραγματικό, για να επικοινωνούν μεταξύ τους τα μέλη τους. Οι άγιοι πήραν επίσης αλχημικά και μαγικά σύμβολα, πάλι από αντίστοιχη δραστηριότητα κάποιων Βυζαντινών. Ο λόγος για τη δημιουργία ενός ξεχωριστού αλφαβήτου ήταν πιθανότατα ότι παλαιότερη βυζαντινή απόπειρα για δημιουργία γραπτού σλαβικού αλφαβήτου είχε επιχειρηθεί για τους εντός της αυτοκρατορίας Σλάβους μάλλον κατά την περίοδο της εικονομαχίας. Θα ήταν λοιπόν εγχείρημα εκτεθειμένο σε παρεξηγήσεις αν εισαγόταν εκείνο το αλφάβητο στη Μοραβία, η οποία εκκλησιαστικώς ανήκε στην εικονόφιλη Ρώμη. Χρειαζόταν κάτι εντελώς νέο.

Ποιος άραγε θα τολμούσε σήμερα να χρησιμοποιήσει παρόμοια μέθοδο για να φτιάξει ένα καινούργιο αλφάβητο; Ποιος θα τολμούσε να πάρει τέτοια σύμβολα χωρίς φόβο για κατηγορίες επί συγκρητισμό, που ίσως θα εξαπολύονταν εναντίον του; Οι άγιοι όμως πήραν τα σύμβολα, χωρίς φυσικά να υιοθετούν και χωρίς να αναπαράγουν τις όποιες απόψεις είχαν οι διάφοροι χώροι που ως τότε τα χρησιμοποιούσαν. Και τα έθεσαν στην διακονία του χριστιανικού μηνύματος.

Στη Μοραβία οι άγιοι συνάντησαν φοβερή αντίδραση εκ μέρους Γερμανών κληρικών. Είπαμε προηγουμένως ότι οι Μοραβοί ήταν ήδη χριστιανοί. Αλλά είχαν εκχριστιανιστεί από τους Βαυαρούς Γερμανούς, οι οποίοι τους επέβαλαν ως εκκλησιαστική γλώσσα τα λατινικά. Όπως είναι γνωστό, οι Γερμανοί κληρικοί υποστήριζαν ότι υπάρχουν τρεις ιερές γλώσσες, στις οποίες είχε γραφεί η επιγραφή πάνω στον σταυρό του Χριστού, «*Ἰησοῦς Ναζωραῖος Βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων*», δηλαδή στα Εβραϊκά, τα Λατινικά και τα Ελληνικά. Από αυτό οι Γερμανοί κληρικοί συμπεραίναν ότι μόνο αυτές οι τρεις γλώσσες ήταν εξαγιασμένες κι επιτρεπόταν να χρησιμοποιούνται εκκλησιαστικά.

Προφανώς πρόκειται για μια θέση ξεκάθαρα μη-χριστιανική. Δεν υπάρχει καμία απολύτως ιερή γλώσσα, γιατί όλες οι γλώσσες εξίσου μπορούν να αγιαστούν, όλες οι γλώσσες μπορούν να μιλήσουμε για τον Θεό. Αυτή ήταν η βασική θέση του Κυρίλλου και του Μεθοδίου, και είναι με ενάργεια αποτυπωμένη στους Βίους τους.

Είναι γεγονός ότι στη Δύση είχαν πραγματοποιηθεί Σύνοδοι και είχαν συζητήσει το θέμα. Είχαν επιτρέψει τη χρήση της σλαβικής γλώσσας στο κήρυγμα, δεν την επέτρεπαν όμως στη λατρεία. Η θεία Λειτουργία έπρεπε να τελείται σε «ιερή γλώσσα». Εδώ ήταν ακριβώς το επίκεντρο της σφοδρής σύγκρουσης. Ποιο βιβλίο μετέφρασαν πρώτο οι άγιοι Κύριλλος και Μεθόδιος από τα Ελληνικά στα σλαβικά και το έγραψαν με το καινούργιο σλαβικό αλφάβητο; Το Ευαγγελιστάριο, δηλαδή τις περικοπές των ευαγγελίων οι οποίες διαβάζονται μέσα στη λατρεία. Το βήμα που έκαναν δηλαδή ήταν το ότι δέχτηκαν την τρέχουσα γλώσσα του λαού μέσα στη θεία λατρεία. Και μπορούμε να υποψιαστούμε την ένταση της σύγκρουσης, αν σκεφτούμε ότι οι δύο βυζαντινοί ιεραπόστολοι θα μπορούσαν απλώς να καθιερώσουν στη μοραβική εκκλησία τη χρήση της ελληνικής γλώσσας (της γλώσσας τους), αφού την «ιερότητα» της την αναγνώριζαν οι τριγλωσσίτες αντίπαλοί τους!³

Στην προοπτική αυτή είναι πολύ σπουδαία η απόφαση των αγίων να μην προσκολλώνται στις λέξεις, αλλά να αποδίδουν τα νοήματα με κάθε κατάλληλη λέξη. «Οι λέξεις», εξήγησε ο Κύριλλος, «δεν αποδόθηκαν τυφλά με τις ίδιες αντίστοιχες. Γιατί δεν ήταν οι λέξεις και τα λόγια που μας χρειάζονταν, παρά το νόημά τους»⁴. Υπενθυμίζω ότι στη θεολογία της Εκκλησίας ο Θεός δεν αποκαλύπτει λέξεις, αποκαλύπτει αλήθειες. Και είναι χρέος του ανθρώπου σε κάθε εποχή και σε κάθε πολιτισμό να βρίσκει τις κατάλληλες λέξεις για να εκφράσει αυτές τις αλήθειες. Χρέος που θέλει περίσκεψη και άσκηση, αλλά πάντως χρέος αναπόδραστο.

Παράλληλο βήμα των αγίων ήταν η απόφασή τους να εφοδιάσουν τη Μοραβική εκκλησία με Μοραβούς κληρικούς. Ο Κύριλλος και ο Μεθόδιος δηλαδή δεν θέλησαν να είναι για πάντα οι «πατερούληδες» ενός «ανώριμου» λαού, αλλά αναγνώρισαν τις δυνατότητές του και τον εμπιστεύτηκαν. Αυτό δημιούργησε νέες προστριβές. Όταν ταξίδεψαν από τη Μοραβία στη Βενετία (για να χειροτονηθούν εκεί οι Σλάβοι κληρικοί ή για να μεταβούν στην Κωνσταντινούπολη), έγινε μεγάλη σύγκρουση. Στη Βενετία, μας λέει ο βιογράφος τους, «συνάχθησαν εναντίον του [: του Κυρίλλου] Λατίνοι επίσκοποι και ιερείς και μοναχοί, όπως τα κοράκια επάνω στο γεράκι, και σήκωσαν την αίρεση της τριγλωσσίας»⁵. Βασικό επιχείρημά τους ήταν ότι κανένας απόστολος και κανένας άγιος μέχρι τότε δεν είχε φτιάξει σλαβικά γράμματα. Πώς τολμούσαν λοιπόν να το κάνουν τώρα οι δυο αδελφοί;

Χρειάζεται να το προσέξουμε πολύ αυτό. Το επιχείρημα αυτό σημαίνει επίκληση της παράδοσης, σαν αυτή να είναι μια στατική πραγματικότητα, σαν το κριτήριο της αλήθειας να είναι το παρελθόν. Έτσι όμως οι αντίπαλοι των αγίων έκλειναν τον δρόμο του ζωντανού Θεού, ο οποίος δύναται να δημιουργήσει εκεί όπου δεν υπήρχε μέχρι χθες δημιουργία. Οι απαντήσεις των δύο αγίων είναι συγκλονιστικές. Δεν

³ Η ζωή και το έργο των Κυρίλλου και Μεθοδίου, ό.π., σ. 115.

⁴ Η ζωή και το έργο των Κυρίλλου και Μεθοδίου, ό.π., σ. 99.

⁵ Κύριλλος και Μεθόδιος. Οι αρχαιότερες βιογραφίες, ό.π., σ. 84.

καθελώθησαν στο εν λόγω επιχείρημα, αλλά πρώτα απ' όλα απάντησαν θεολογικά και ανθρωπολογικά. Κατηγόρησαν δηλαδή τους αντιπάλους τους ότι θεωρούν τυφλούς και μουγγούς τους άλλους λαούς, και άρα ανήμπορους να απευθυνθούν στο Θεό. Αν όμως όλοι οι άνθρωποι είναι εικόνες του Χριστού, όπως λέει η πίστη μας, τότε όλοι έχουν τη δυνατότητα αυτή. «Καθιστάτε», τους ρώτησαν οι άγιοι, «τον Θεό αδύναμο, ότι δεν μπορεί να το δώσει αυτό, ή ζηλόφθονο ώστε να μη θέλει να το δώσει!».⁶ Και στη συνέχεια ανέπτυξαν επιχειρήματα από την Αγία Γραφή και, τελικά, από τα ιστορικά προηγούμενα λαών που ασκούσαν τη λατρεία στη γλώσσα τους, και το εγγερίημά τους κέρδισε παπική επικύρωση.

Αλλά οι αναταράξεις και οι κατατρεγμοί στη Μοραβία δεν κόπασαν. Τι απέγινε εν τέλει η ιεραποστολή του Κυρίλλου και του Μεθοδίου; Απέτυχε απολύτως. Οι ίδιοι διώχθηκαν, πέρασαν φοβερές ταλαιπωρίες, οι μαθητές τους ξεριζώθηκαν από τη χώρα, δεν έμεινε τίποτα από την εκκλησιαστική δομή που είχαν οικοδομήσει στην περιοχή. Επί πλέον, στις αρχές του επόμενου (10^{ου}) αιώνα οι Ούγγροι κατέλυσαν και το κράτος. Δεν έμεινε λίθος επί λίθου. Τι σημαίνει αυτό; Νομίζω σημαίνει τη δύναμη του νεκρού σπόρου. Ανθρωπίνως πρόκειται για αποτυχία Εκεί όμως όπου εμείς βλέπουμε αποτυχία, σπείρεται κάτι το οποίο μπορεί να καρποφορήσει αλλιώς και αργότερα. Γνωρίζουμε ότι οι κόποι των αγίων καρποφόρησαν αργότερα, σε γειτονικούς λαούς και σε γειτονικές συνάφειες, σε όλη τον σλαβικό κόσμο. Αλλά αυτό που γεύτηκαν οι ίδιοι οι άγιοι και οι μαθητές τους ήταν πράγματι η γεύση της αποτυχίας. Είναι σαν το σκάνδαλο του να σταυρώνεται ο Χριστός κι εμείς εκείνη τη στιγμή να τον νομίζουμε ηττημένο. Ή μάλλον να μη βλέπουμε ότι αυτή η ήττα είναι η νίκη. Είναι η περίεργη ισχύς του σπόρου ο οποίος καρποφορεί πεθαίνοντας.

⁶ Κύριλλος και Μεθόδιος. Οι αρχαιότερες βιογραφίες, ό.π., σ. 84.